

ПОЗОРИШТЕ.

УРЕЂУЈЕ А. ХАЦИЋ.

ИЗЛАЗИ СВАГДА О ДАНУ СВАКЕ ПРЕДСТАВЕ НА ПО ТАБАКА. — Стоји за Нови Сад 40, а на страну 60 н. месечно. — Претплата се шаље Корнелу Јовановићу, који се из љубави према позоришту примио да разашље овај лист.

О РЕПЕРТОАРУ НАШИХ ИЗВОРНИХ КОМАДА.

„Српске Новине“ говорећи о представи мелодраме „Зидање Раванице“, наводе о репертоару наших изворних комада неке мисли, које ми због њихове важности овде доносимо:

Репертоар наших изворних („народних“) комада, историјских и друштвених, удешених за представе, почиње управо од године 1861, т. ј. од како је основано српско народно позориште у Новом Саду, и ако је отац наше новије драматске књижевности, Јован Стерија Поповић, почео свој рад још 1827. Пре њега што је рађено, то беше само приправа, као: „Смрт цара Уроша“, од Јована Рајића, потоњег архимандрита, 1753 (2. издање 1798), „Црни Ђорђе“ (1813), од непознатог писца, може бити од Аћима Вујића (онда би издање од г. 1843. било — друго на реду). Све је остало из тога периода прерада или прост превод.

И ако је, велим, нашој драматској појезији сада већ 50-та година, опет, док не беше сталних народних позоришта, драме су писане: или само за читање, а не уједно и за представљање, (Немци их зову *Bücherdramen*), као н. пр. „Дика црногорска“ и „Милош Обилић“, од Симе Милутиновића, „Горски вијенац“ и „Стјепан мали“, од Петра Петровића Његуша, — или ако и беху за представу, оне су већином само читане.

Тек пре 16 година поче се удешавати садашњи репертоар. Ту ваља разликовати писце од којих имамо повише комада, (од којих опет неки јесу, а неки нису за представу), и оне, који досад написаше само неколике.

Међу прве иду ови: Јован Ст. Поповић (Светислав и Милева, Милош Обилић, Лажа и паралажа, Несрећно супружништво, Ђир Јања, Зла жена, Повондирена тиква, Владислав, Сан Краљевића Марка, Стефан Дечански, Хајдуци, Женидба и удаја, Лахан цар бугарски, Београд не-

кад и сад, и друга нештампана); Аћим Вујић (Љубавна завист, Награда и казна, Слепи миш, Црни Ђорђе или Узеће Београда 1806); Атанасије Николић (Краљевић Марко и Арапин, краљ Драгутин, Зидање Раванице, Зидање Свадра, и друго); Матија Бан (Мејрима, Добрила и Миленко, кнез Доброслав, Урош, Вукашин, Цар Лазар, Српске Цвети, Кобна тајна, Марта посадница, Ванда); Јован Суботић (Херцег Владислав, Немања, Звонимир, Прехвала, Милош Обилић, Бодин, Јакин-та, Сан на јави, Крст и круна); Илија Округић Сремац (Саћурица и шубара, Уњкава комедија, Пишчева кубура, Грабанцијани, Шокица); Коста Трифковић (Мило за драго, Француско-пруски рат, Пола вина пола воде, Младост Доситија Обрадовића, Честитам, На бадњи дан, Школски надзорник, Тера онозицију, Мила, Избирачица, Ни бригеша, Љубавно писмо).

Писци, који су мање писали, ово су: Стеван Стевановић (Цар Урош); Лазар Лазаревић (Владимир и Косара, Пријатељи); Исидор Николић (Цар Лазар); Ђорђе Малетић (Апотеоза, Српски хајдуци, Михаило цар бугарски); Ђорђе Јакшић (Сеоба Срба, Јелисавета кнегиња црногорска); Лаза Костић (Максим Црнојевић, Пера Сегединвац); Милан Јовановић (Краљева сеја, Демон*); Јован Јовановић Змај (Шаран); Јосиф Фрајденрајх (Граничари, Црна краљица); Иван Кукуљевић (Потурица); Иван Цар и друг (Црногорци); Мирко Боговић (Франконтан, Матија Губац или сељачка буна, Стјепан пошљедњи краљ босански); Филип Глогић (Јаничар, Наход и Даница); Миленко Р. Максимовић (Милош Обреновић); Јован Драгашевић (Хајдук Вељко); Панта Срећковић (Бој на Дубљу); Јован Ђорђевић (Маркова сабља).

Косовску катастрофу драматисаше до сад шест писаца, с неједнаким успехом: Ј. Ст. Поповић,

* Сан и јава, први и други део.

Сима Милутиновић, Исидор Николић, М. Вучковић, М. Бан и Ј. Суботић.

Још би било неколико комада да се спомену, али није вредно множити списак.

Из свега се види, да је наша књижевност за 50 година произвела нешто више од 75 комада драматских дела, а то долази $1\frac{1}{2}$ комад на годину. То није много, али није баш тако нимало према нама. Кад два милијона Срба (који живе у уређеним државама) производе годишње $1\frac{1}{2}$ комад, онда би 50 милијона Руса требало да производе годишње $37\frac{1}{2}$ комада. Али то не бива, него и они не производе више од 2 до 3 комада, и то мање историјских, а више друштвених, по највише с тамне стране живота, другим речима, у њима је више примера, од којих нам се ваља чувати, него узвишених и светлих страна, на које да се угледамо. Пољаци и Чеси одмакли су даље од нас и бројем и каквоћом, али омет не тако, да се не бисмо могли с њима поредити.

Од напред поменутих комада ваља одбити једну трећину, што из каквих му драго узрока нису више за представу, израли смо из њих, слаби су по себи или према много савршенијим преводима, изашли су публици из воље, не иду према промењеним политичким приликама, имају у себи противисторијских карактера, који одбијају публику, сувише су локални, ваљало би у њима по нешто прерадити према напреднијој драматској техници, а кадшто и цело дело, и т. д. (Ни Шекспирови, Молијерови, Голдонијеви, Шилерови и Гетови комади данас се сви не представљају, а и код најновијих драматских писаца наших биће с временом за прерађивање). На послетку, од осталих 50 комада ваља половину оставити за угар, а то је, да се мало одморе, да се честим представљањем не би ослабила снага њихова учинка. Остају дакле 25 изворних комада за 10 месеца, или $2\frac{1}{2}$ месечно, па и ти нису сви једнаке вредности. Могло би се приметити, да би се производња изворних комада могла умножити расписивањем награда. Али „Матица Српска“, која има књижевни фонд Накин за расписивање награда и хрватско народно позориште, које има годишње 10.000 дуката (50.000 фор.) државне помоћи, расписују награде сваке године, и то помаже, али не онолико колико би се могло очекивати. Показало се, да у нас нишу само оно мало писаца, који имају обезбрижен опстанак и — који могу да одвоје на

то нешто од свога времена. Покојни К. Трифковић написао је за 4 године 12 позоришних комада, не чекајући расписа награде. Ако да Бог, те се балкански Срби ослободе, па српски књижевници на једном делу буду заслуживали по коју хиљаду динара, онда ће и књижевна производња у оште сама од себе бити већа, а тражење „награде“ биће само племенито надметање за славу и част.

Из тога излази: 1. да наша народна позоришта не могу представљати више изворних новитета на годину, него што књижевност производи; 2. да би требало приступити к прерађивању неких изворних драма, као што су н. пр. Светислав и Милева, Женидба и удаја, Београд некад и сад, а нарочито неке драме живих писаца; јер стална позоришта дају прилику, да се уз њих усавршује наша драматска књижевност. (Често је потребно променити или скратити само поједине речи, реченице, дијалоге, монологе, сцене, чинове, па кад то мора чинити драматург при производима, код извршних писаца свих народа, за што да му није слободно код наших?) То би могли чинити или сами писци, или би требало да допусте позоришној управи, уз познату каутелу на позоришној објави, да је то и то дело „за представу удесила позоришна управа“. За књижевност и историју њезину штампао је или ће га наштампати писац, како му је изашло из пера, а позоришна управа представља га онако, како је удесније за бољи учинак. То помаже позоришној каси, а писцу не шкоди, јер је сва одговорност пренета с њега на позоришну управу.

Шекспир је кадшто прерађивао туђе комаде, па то није било на штету енглеској књижевности, а преко ње ни књижевностима свих културних народа. Истина Шекспири се вековима рађају. Али кад се у нас око једнога предмета (боја на Косову) могаше бавити шест писаца не без успеха; кад двојица обрађиваху српске хајдуке (Ј. С. Поповић и Ђ. Малетић), двојица Михаила цара бугарског (М. Јовановић и Ђ. Малетић), двојица Звонимира краља хрватског (Ј. Суботић и Фрањо Марковић); онда се види, да би и прерађивање корисно било, где се баве само двојица, а често један исти писац.

Ово излагање рачуна (compte rendu), ваљало је изнети пред публику и писце ради објашњења.

Н. Н.

Д И С Т И Њ И

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

(„Чаша воде“, историјска шаљива игра у 5 чинова, од Е. Скриба, с немачког превео В. В. Приказана 28. маја о. г.)

Скрибова „Чаша воде“ јесте један од омиљених комада у репертоару нашег народног позоришта. Њега обично употребе глумице, да, репрезентирајући једну од трију улога у томе комаду, покажу, да се и по паркетима салона и краљевског двора могу кретати, а да не поклизну. И гђа Софија Максимовићка, некадашњи члан наше позоришне дружине и љубимица публике, изабрала је за свој деби једну од тих трију улога, улогу Ебигајиле. Да је госпођа у избору улоге за деби била мало шкрупозовнија, за цело би јој и деби боље ишао био. Али овако је баш наишла на прилику, или боље неприлику, где ће са својим манама на среду изаћи. Таква једна мана је неприродност, ако би се назвати могло „театралност“ у говору и кретању. Госпођа Максимовићка чим ступа на позорницу, узима неки особени глас, па се њиме служи. И мимика и гести иду код ње као по некој шаблони. Све би се то још дало и опростити, јер гђа Максимовићка има и својстава, којима се одликује, између осталих и онај нежни тембр у гласу, кад изражује осећаје; при том изражавању даје се колико толико поднети оно усиљено, „театрално“ у ње, али у обичној конверзацији, при причању доста релевантних ствари, па још код тако искреног, отвореног девољчета, као што је Ебигајила, треба говорити и кретати се „како бог заповеда“. Приликом говорања гђе Максимовићке на народном позоришту у Загребу било је и тамо пребачено госпођи то исто, и ми се, као што се види, с тиме слажемо, само не бисмо за то кривили школу — најпосле не знамо где би исту и тражили — него једино криво схваћање приказивања, глумљења од стране гђе Максимовићке. У осталом још нисмо ради донети одлучан суд о гђи Максимовићки; чекаћемо даље њене пробе, па шат у истима наведене мане буде знала боље прикрити, а са добрим странама боље истакнути се, те тиме својом игром пријатније и утицати.

„Слабјејша“ жена, играчка у туђим рукама, краљица Ана није тога пута била добро заступљена. Гђа Рајковићка је неким погрешкама у меморирању и изговарању покварила много од онога, што је иначе кадра била начинити из краљице. Г. Бошковић је за лутку Мешема, који срца женских тако лако осваја, могао изабрати приличнију маску. Овако смо мислили од њега, да је какав „Кларре“, па се чисто чудисмо густу краљице, војвоткиње и Ебигајиле.

На својим старим местима остали су били г. Ружић и гђа Ружићка. Њих двоје играли су онако, како они то већ знају.

(„Последње љубавно писмо“, шаљива игра у 3 чина, написао В. Сарду, давана је на нашој позорници по други пут 29. маја.)

Модерна критика уврћује ову шаљиву игру међу најбоље производе нове француске школе, и у томе има право, јер су у њој све оне особине, што се у Француској захтевају од добре шаљиве игре. Сузана и Проспер Блок, око

којих се сва игра креће, занимљиви су карактери. Два оригинала, пуна духа, који се боре међу собом за првенство у оштроумљу, а то захтева приказиваче, који се знају у салону кретати, и који умеју подробно индивидуализати и финијим бојама цртати него што се то у опште употребљује на позорници. Г. Софија Максимовићка, која је као гост по други пут ступила у улогу Сузанае на нашу позорницу, била је занимљива појава, али још није умела кретати се лако и говорити лако, углађено, па ипак живо, пикантно, као што је то њена улога захтевала. За то треба нешто више него обичне глумачке рутине. Г. С. Максимовићка је, као што смо имали прилике на игри јој приметити, даровита глумица, али још никако не може да савлада својих улога у целини. У место да је она господар над њима, господаре оне њоме, а то јој јако смета игри. Осим тога мораће се одлучити од неког пренемагања, од неприродног говора и кретања, а нарочито од погрешног наглашавања, од отежавања и брзог спуштања последњих словака од речи, што може бити добро на немачкој позорници, или на каквој другој, која се у свему туђег начина глумљења придржава, али неваља на нашој, која иде својим путем, а прикупља само оно, што може користити нашој самониклој позоришној уметности. — а.

(„Еј људи што се не жените!“ Шаљива игра у 4 чина од Јулија Розена, за српску позорницу прерадио А. Јовановић Муша.)

Да би нам растанак са позоришном дружином за ову годину што теже пао, сачувала је позоришна управа ексквизитну шаљиву игру „Oh, diese Männer“ од Јулија Розена, што је доста zgodно за нашу позорницу прерадио А. Јовановић Муша, за последњу представу пре поласка позоришне дружине на пут. Ове године је управа двапут већма морала гледати, да ексквизитношћу последње представе одклони оно роштање, које је маха узело у већини публике услед тога, што је сезона, у којој се у дворани по 3—4 сахата без квара седити даје, давно прошла. Један део публике роштао је мирно, просто својим конзервативним одсуством; а код другог дела, код кога је тињао жар родољубља и одушевљења за позориште, нешто се и сувине растињао тај жар, те је избијао на површину у форми, која за комодитет човека није најпријатнија. Било је дакле збиља разлога, што је управа последњом представом отштетила публику за патње и невоље последњег времена; тиме је постигла, да ћемо се и ове сезоне са радошћу и уживањем сећати, јер ћемо заборавити на жртве, којима моралесмо искупити у последње време душевно уживање.

Опењујући пре неког времена Мозерову шаљиву игру „Удимо“, која је код нас тако исто сјајно продрла, као но и у среду 1. јуна о. г. Розенова шаљива игра „Oh, diese Männer“, имали смо прилике изјаснити се, да такву врсту шаљивих игара, у којој су карактери са обичним, схватљивим и оправданим својствима, претпостављамо оној врсти, код које морамо гледати метаморфозу чудних слика, одлуда у сваком смислу; такви одљуди претанају се нама на очиглед, али на уштрб доброг укуса и нашег стрпљења; они се поправљају, пошто, понајпре добро испијају за своја чудна

својства, али ми опет отуд ништа немамо, јер им та својства нисмо схватили, па је и одмаздивање истих поред нас прохујало без икаква пријатна трага, који би за собом оставио. Али узми ти слике из наше средине, и то слике, којима неке мане и предрасуде друштвеног живота инхерису, за које дотична слика није крива, него их на себи носи усљед тога, што је стање друштвеног живота у опште такво, да је у њу и нехотице усађено то, па ћеш, изписавши нам такву слику и пустивши је, да са својим манама и предрасудама по који пут носом о зид луци, док јој се најпосле очи не отворе, погодити праву жицу, учинићеш, да ћемо се том ствари, зато, што нам је вероватна и природна, радо дати забавити, а постићи ћеш и онај мало узвишенији задатак, о коме смо приликом горе наведене оцене говорили.

А. Јовановић Муша, знајући зацело, да је оно стање, за којим поправљањем Розен у својој шаљивој игри „Oh, diese Männer“ иде, и код нас такво, дабогме са гдекојим модификацијама, добро је урадио, што је ту игру за нас прерадио, а управа позоришна још боље што се пожурила, да је пред нас изнесе. Ђаволу Розену није се могла измаћи примедба, да се у садашње време бог Химен страшно заноставља, презире, да се од њега са мушке стране у правом смислу речи зазира; он је, изписавши узроке томе негодном факту и наставши исте у силним, небројеним, оним нама добро познатим — *sit venia verbo* — „слабим странама“ нежнога пола, дошао до тог уверења, да је у таквом стању тешко „не писати сатиру“; треба то ошинути и свој камичак бацити у вагу поправљања тог стања, ако се исто даје поправити. Дабогме да је усљед тога сиромаш добио по који немио поглед из иначе „милогледних“ очију подеокоје лепотице, дабогме, да се зато са нежних усана подеокоје Ксантине отргло проклетство на индискретног „хофмајстера“, што се усљуду гитрати се са њиховим бојаги манама; али треба и лепотице и Ксантине да помисле и на цел, коју тај „хофмајстер“ има пред очима, наиме, да мушке анимира, да се жене, па кад на то помисле, за цело ће му и опростити, што је за постигнуће те лепе цели (у ваљаност те цели по свој прилици неће моћи посумњати ни једна лепотица, ни Ксантина) употребно средства, која по њих нису најмилија; помислиће: *Der Zweck heiligt die Mittel*, па ће се онда и онај немио поглед код лепотица и оно лотајно роптање код Ксантине претворити у најљубедостојнији поглед, *respective* у благосилање, код првих ради самих себе, а код других ради њихових поличарака.

Но у другом одношају стоје представници другог, јачег пола спрам тог хофмајстера; од ових ће му зацело многи и и многи бацити рукавицу, па му рећи: Море, усклици најпре ти: „Еј, жене поправите се,“ па кад са тим ускликом будеш нашао одзива, а ти онда тек кори нас, што се не женимо, но онда би тешко до тог укора и дошло, јер тада се у том погледу са стране јачег пола не би толико оклевало. Ту се Розен мора у заштиту узети; са првим ускликом није тек апсолутно могао изаћи на сред; баш нам у овој шаљивој игри, у обема Јагодићевим ћеркама, показује, да још није све пропало, да још има анђелака, које су кадре навести и предосторожне рачунице и најтврдокорније женомрце, да исти капитулишу.

О садржају те шаљиве игре, о особама, што су скоро све

прототипи неке и неке багре људи у нас — само нам се Јагодић са својом сувишном поданошћу и „гемиглихкајтом“ за Србина не квалификује — надамо се, да ћемо имати прилике опширније коју рећи, кад нас позоришна дружина скорашњим повратком к нама обрадује; уверени смо, да онда неће проћи без репризе шаљиве игре: „Еј, људи, што се не жените!“

У тој шаљивој игри имају посла баш сви чланови наше позоришне дружине. Међу првима је тога вечера била гђца Ј. Поповићева, која ће одсад зацело свагда Мугибарићку на тапет изнети, кад се о том ради, да свој дар и необичну рутину у приказивању „злих жена“, „мамина“ и „друштвених сплеткашица“ у пуној светлости покаже. Гђе Д. Ружићка и М. Рајковићка, — за последњу се Розен са једним „бакфишом“ врло добро побринуо — гђе Ј. Хаџићева и Ј. Зорићева сматрале су последњу представу за прилику, да на се „свечано рухо“ обуку, да наиме све, што досад на њима ценило и цени, оправдају. Гђа С. Максимовићка говорила је и опет „крз сузе“ и са неким патосом онде, где је требало да је била мирна и весела. У опште бисмо саветовали г. Максимовићки, ако је своме добру рада, да се одлучи од неприродног говора и кретања на позорници. Од мушких приказивача скепелирали су гг. С. Рајковић и Ружић, и у другој линији гг. Зорић, Марковић, Добриновић и Бошковић. Овом приликом да споменемо и почетника г. Рајковића, који је већ пре неког времена као гроф Парис у трагедији „Ромео и Јулија“ преко врућих дасака, што свет значе, прешао, не опекавши се. По томе, а и по оном малом покушају у шаљивој игри: „Еј, људи, што се не жените“, нека се још ништа одлучно рећи; без дара зацело није, па нека још к томе дода воље и труда, па ћемо га можда као добру аквизицију моћи поздравити.

Прерадилац, гесте преводилац, — јер само имена посрбити а иначе све оставити како јесте, чак у Јагодићу задржати Немца, не значи прерадити — у тежњи за променом учинно је неке ситније погрешке, које се даду лако поправити. Овамо долази и. цр. и женидба и удадба путем новина, што у нас, хвала буди Богу, још нема.

Праштајући се са овом сезоном, која је пуна милих часова била, морамо још споменути једну ману, која релативно није од малог замахаја и која се у овој сезони некако по добро осећала, шат би се иста идућом приликом могла одстранити. Та је мана била: жагор у публици при почетку представе, при почетку сваког чина, да, чак и при почетку појединих промена. Човек је увек морао одрећи себи почетак акције, прве речи у глумца у чиновима и променама, а да је тиме човек у непријатан положај долазио, да му се илузија квари, то се по себи разуме. Н. пр. у Шекспировој трагедији, човек тек да се занесе слатким речима Јулијиним, а оно га из тог полусна немилостиво избаци по какав фаталан — шкринут ципела.

Вредним члановима позоришне дружине желимо срећан пут и свуда успех и у моралном и материјалном погледу; нека буду уверени, да ће при повратку свом дочекани бити са искреним: добро нам дошли; али им се мора пожелити, и „боље наши“, него што је ове године било. П.

Издаје управа српског народног позоришта.